

УДК 336:368.023.1

Кривицька О. Р.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту Національного університету "Острозька академія"

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

У статті систематизовано підходи вітчизняних та зарубіжних учених щодо сутності категорії "фінансова стійкість". З'ясовано взаємозв'язок категорій "фінансова стійкість", "фінансова надійність", "платоспроможність".

Ключові слова: фінансова стійкість, надійність, платоспроможність, страхова компанія, зобов'язання.

В статті систематизовані підходи вітчизняних та зарубіжних учених о сутності категорії "фінансова стійкість". Виявлено взаємозв'язок категорій "фінансова стійкість", "фінансова надійність", "платоспроможність".

Ключевые слова: финансовая устойчивость, надежность, платежеспособность, страховая компания, обязательства.

The article systematized approach domestic and foreign scholars about the nature of the category "financial stability". It is shown the relationship categories of "financial stability", "financial security", "solvency".

Keywords: financial stability, reliability, solvency, insurance company obligations.

Постановка проблеми. Страховий процес покликаний забезпечувати передачу ризику від страхувальника до страховика і тим самим підвищувати стійкість бізнесу підприємства-страхувальника чи зберігати досягнутий рівень добробуту фізичної особи-страхувальника. Забезпечити стійкість бізнесу та зберегти належний рівень добробуту під силу лише фінансово стійкій страховій компанії, адже вона може забезпечити своєчасність та повноту розрахунку за своїми зобов'язаннями перед контрагентами та клієнтами (страхувальниками).

Варто також зазначити, що забезпечення достатнього рівня фінансової стійкості є важливим питанням діяльності суб'єктів господарювання в ринкових умовах господарювання, оскільки відсутність або низький рівень фінансової стійкості будь-якого суб'єкта господарювання веде до його неплатоспроможності й у кінцевому результаті – до банкрутства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи фінансової діяльності й аналізу страхових компаній розглядали у своїх працях чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них потрібно відзначити роботи українських науковців В. Бігдаша, Н. Внукової, І. Іванюка, О. Кнейслер, Д. Маруженка, С. Науменкової, С. Осадця, Н. Ткаченко, О. Шевчук, Л. Шірінян, Я. Шумелди, праці російських дослідників А. Архіпова, В. Гомелі, В. Глушенка, А. Жеребка, Н. Кириллової, А. Кудрявцева, С. Кулікова, С. Луконіна, Н. Нікуліної, Л. Орланюк-Малицької, В. Сухова, Ю. Троніна, Т. Федорової, Г. Чернової, А. Шихова, Р. Юлдашева та інших.

Проте зауважимо, що теоретичні основи поняття "фінансова стійкість страхових компаній" досліджено недостатньо, оскільки у вітчизняній економічній літературі простежуємо використання понять "фінансова стійкість", "фінансова надійність" та "платоспроможність". Зазвичай, відбувається їх підміна чи ототожнення. Все це актуалізує необхідність дослідження основ фінансової стійкості страхових компаній, оскільки узагальнення підходів до категорії "фінансова стійкість страховика" дасть змогу науковцям і практикам сфери страхування розширити свій кругозір з означеної проблеми, допоможе прагматичніше подивитися на фінансову стійкість страхової компанії і чинники, які на неї впливають, сприятиме продовженню конструктивної дискусії навколо комплексу проблем розвитку вітчизняного ринку страхових послуг – однієї із важливих складових фінансової системи держави.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні сутності фінансової стійкості страхової компанії в сучасних умовах господарювання. У зв'язку з цим завданнями дослідження є систематизація наявних наукових підходів до визначення сутності фінансової стійкості страхової компанії.

Виклад основного матеріалу. Фінансова стійкість страховика ґрунтується на достатності його фінансових ресурсів – як власних, так і залучених, до яких належать кошти, що перебувають у розпорядженні страхової компанії для здійснення:

- операцій страхування і перестрахування від моменту укладення договору страхування до виконання фінансових зобов'язань, таких як збір страхових платежів, виплата страхових відшкодувань тощо;
- витрат, які забезпечують процес страхування і перестрахування (наприклад, аквізиційні витрати, витрати на врегулювання збитків і т. ін.);

– інших витрат, не пов'язаних з основною діяльністю і спрямованих на удосконалення й підвищення якості страхових послуг, економічного стимулювання персоналу тощо [6, с. 42-43].

Більшість науковців зазначають, що рівень фінансової стійкості є головним індикатором життєздатності страхової компанії та її спроможності виконувати свої фінансові зобов'язання перед страхувальниками в умовах негативного впливу різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників.

Зважаючи на зміни в Законі України "Про страхування" в частині лібералізації внутрішнього ринку страхових послуг після набуття Україною членства в СОТ та на поступовий перехід багатьох вітчизняних страховиків на стандарти ведення бізнесу, ухвалені в Європейському Союзі (ЄС), розуміння суті категорії "фінансова стійкість страховика" набуває насамперед надзвичайно великої прикладної значущості в процесі становлення і розвитку сучасного страхового бізнесу в Україні, його інтеграції у світову фінансову систему.

На думку російських учених Н. Селєзньової та А. Іонової, основу стабільності організації забезпечує фінансова стійкість, тобто такий стан фінансів, який гарантує організації постійну платоспроможність. Відповідно до впливу різних чинників, вони виділяють внутрішню, загальну та фінансову стійкість [12, с. 315-316]. А от вітчизняний дослідник А. Поддєрьогін вважає фінансово стійким такий суб'єкт господарювання, який за рахунок власних коштів спроможний забезпечити запаси й витрати, не допустити невиправданої кредиторської заборгованості, своєчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями [16, с. 313]. Незаперечним є погляд іншого російського науковця М. Крейніної, яка стверджує, що фінансова стійкість забезпечується достатньою часткою власного капіталу у складі джерел фінансування. Тобто залучені джерела фінансування використовуються суб'єктом господарювання тільки в тих межах, у яких він може забезпечити їхнє повне і своєчасне повернення [9].

З огляду на певний конструктивізм вищевикладених підходів, на наш погляд, фінансова стійкість як економічна категорія – це головний чинник стабільної діяльності суб'єкта господарювання, який має зберігатися незалежно від ступеня негативного впливу на неї зовнішніх і внутрішніх чинників. Зовнішні чинники умовно можна поділити на дві групи: перша з них – це чинники безпосереднього впливу, які досить швидко позначаються на рівні фінансової стійкості, друга – чинники опосередкованого впливу, які мають довготривалу дію на рівень фінансової стійкості. До чинників першої групи можна зарахувати: несприятливі зміни законодавства, погіршення економічного становища і підвищення ступеня ризиків у галузі, зростання рівня конкуренції, посилення податкового тягаря тощо; до другої – ускладнення політичної ситуації, погіршення умов зовнішньоекономічної діяльності, несприятливу кон'юнктуру на міжнародних ринках, стихійні лиха, зміну системи цінностей у суспільстві й технологічного устрою. Кількість внутрішніх чинників впливу на рівень фінансової стійкості залежить передусім від наявності й ступеня тих чи інших ризиків, із якими має справу будь-який суб'єкт господарювання у своїй діяльності.

Російський вчений Н. Кіріллова вважає, що сукупний ризик страховика як суб'єкта господарювання виражається ймовірністю зміни якості активів і зменшенням їхньої вартості, що веде до зниження рівня його фінансової стійкості або припинення існування компанії на ринку [7]. Ризики, з якими має справу будь-яка страхова компанія, є різноманітними за характером і походженням, проте їх можна об'єднати в окремі групи: страхові, операційні, фінансові, інвестиційні, стратегічні, ризики форс-мажорних обставин.

Серед дослідників сфери страхування досі ведуться суперечки щодо відмінності або подібності категорій "платоспроможність" і "фінансова стійкість". Так, В. Сухов розуміє під платоспроможністю здатність страхової компанії розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями, а під фінансовою стійкістю – здатність страховика виконати узяті фінансові зобов'язання під впливом несприятливих чинників зміни економічної кон'юнктури" [15, с. 11]. Тобто платоспроможність є критерієм оцінки фінансового стану страховика в короткостроковому періоді, тоді як фінансова стійкість – у довгостроковому.

Український практик страхування І. Габідулін вважає, що платоспроможність – це здатність страховика своєчасно виконати грошові зобов'язання, зумовлені законом або договором, перед страхувальниками, тобто платоспроможність забезпечується перевищенням сукупних активів над зовнішніми зобов'язаннями, тоді як фінансова стійкість, на його думку, це не що інше, як здатність страхової компанії виконувати узяті фінансові зобов'язання за договорами страхування під впливом несприятливих чинників, змін економічної ситуації тощо [3, с. 20].

У методиці визначення рейтингу надійності страхових компаній російського агентства "Експерт Ра" під платоспроможністю страхової компанії мається на увазі її здатність виконати страхові зобов'язання перед клієнтами, виходячи з наявних у неї активів із використанням додаткових засобів перестраховиків при розрахунках за ризиками, переданими у перестраховання. Водночас фінансова стійкість страховика визначається як його здатність зберігати рівень платоспроможності протягом певного відрізка часу при можливих несприятливих зовнішніх і внутрішніх впливах на фінансові потоки страхової компанії [10].

На думку вітчизняного дослідника Т. Бабко, платоспроможність поєднує в собі два часових інтервали – теперішнє й майбутнє і є об'єктивним показником, що характеризує поточний фінансовий стан суб'єкта господарювання через прогнозування його фінансового стану в майбутньому. Категорію “фінансова стійкість” страхової компанії зазначений дослідник розглядає як здатність відновити свої фінансові показники за будь-яких несприятливих впливів, а також використовує категорії “фінансова стабільність” як здатність зберігати страховиком значення своїх фінансових показників за будь-яких несприятливих впливів і “фінансова надійність” – здатність страхової компанії виконувати свої функції за будь-якої економічної і політичної ситуації в обсягах і формах, що вважаються прийнятними і допустимими в умовах, що склалися [2, с. 12-13].

Чимало українських і російських науковців узагалі не використовують категорії “фінансова стійкість”, а натомість говорять саме про фінансову надійність страхової компанії. Зокрема росіяни Є. Іноземцева і М. Щукіна під надійністю страховика мають на увазі його здатність виконати поточні зобов'язання; ця надійність проявляється у вигляді відповідності власних коштів, що перебувають у розпорядженні компанії, її зобов'язанням. Ліквідність, яка відображає достатність власних коштів для покриття зобов'язань, зокрема достатність ліквідних активів для виконання поточних зобов'язань, ці дослідники зараховують до найзагальнішого показника надійності.

На думку українського вченого Я. Шумелди, категорія “фінансова надійність” характеризує можливість страховика виконати узяті на себе фінансові зобов'язання протягом часу їхнього існування. Економічною передумовою фінансової надійності страхової компанії є насамперед наявність певного співвідношення між обсягом її зобов'язань і обсягом коштів, якими вона розпоряджається [17, с. 77].

Дещо схожі позиції вітчизняних учених С. Осадця [14, с.521] і О. Мурашко [11], які стверджують, що фінансова надійність страховика – це можливість виконання страхових зобов'язань за договорами страхування та перестраховування у разі впливу негативних чинників. До її елементів вони зараховують власні кошти, страховий тариф, страховий портфель, страхові резерви, тимчасово вільні кошти, перестраховування.

Кожнен з означених поглядів є цікавим і має право на існування. Водночас зауважимо, що категорія “фінансова надійність”, на наш погляд, має вужче значення і проявляється тільки в момент виконання фінансових зобов'язань страховиком, який при цьому перебуває в середовищі зі стабільними параметрами.

Фінансово надійною швидше можна вважати таку страхову компанію, яка, перебуваючи в стабільному середовищі, де всі параметри зовнішніх і внутрішніх чинників впливу задані наперед і не змінюються з часом, на момент виконання своїх фінансових зобов'язань перед страхувальником має для цього достатні фінансові ресурси. Тобто в цьому разі платоспроможність є необхідною умовою фінансової надійності страховика.

Однак страхова компанія бере на себе фінансові зобов'язання, дата виконання яких настає або через досить великий проміжок часу (страхування життя), або строк настання й розмір яких заздалегідь невідомі (страхування інше, ніж страхування життя) [5, с. 39]. На момент виконання страховиком своїх фінансових зобов'язань стабільність параметрів середовища, в якому він перебуває, може бути порушена внаслідок несподіваного негативного впливу одного або низки внутрішніх і/або зовнішніх чинників.

Реалізація того чи іншого ризику або ризиків, із якими має справу страхова компанія у своїй діяльності, спричинятиме підвищений тиск на рівень її фінансової надійності та здатність далі своєчасно й у повному обсязі виконувати свої фінансові зобов'язання перед страхувальниками. Така ситуація дає можливість оцінити вже не фінансову надійність, а саме фінансову стійкість страховика, достатньою умовою забезпечення якої є платоспроможність, а обов'язковою передумовою – фінансова надійність. Отже, доцільно говорити про те, що платоспроможність і фінансова надійність є лише похідними категоріями “фінансова стійкість” страхової компанії.

Передбачення щодо впливу середовища на фінансову стійкість страховика має місце в окремих працях із страхової математики. Так, зокрема, О. Шевчук під фінансовою стійкістю має на увазі здатність страхової компанії зберігати нормальний стан фінансових потоків під дією невеликих збурень зовнішнього середовища, постійне збалансування або перевищення доходів над витратами по страховому фонду в цілому.

Навіть більше, він стверджує, що основним похідним критерієм фінансової стійкості є платоспроможність у будь-який момент і наявність фінансових ресурсів для подальшого розвитку.

Під фінансовою стійкістю страхової компанії також розуміють постійну збалансованість або перевищення доходів над витратами страховика в цілому по страховому фонду [4, с. 216].

У своїх роботах науковці виокремлюють два підходи до розкриття суті поняття “фінансова стійкість страховика”. Згідно з першим підходом, поняття фінансової стійкості фактично отожднюється з платоспроможністю та зосереджене на здатності виконання страховиком, взятих на себе страхових зобов'язань. З погляду другого підходу, в основі фінансової стійкості лежить ознака якісної характе-

ристки здатності страховика мобілізувати фінансові ресурси для виконання своїх функцій на страховому ринку [8].

Хемптон Д. Д. дає таке визначення платоспроможності: платоспроможність компанії визначається як здатність покривати всі фінансові зобов'язання, оплачувати всі позови й страхові допомоги з різних полісів, виданих страховою компанією.

Белякін Г. А. визначає, що платоспроможність означає ту вартість активів страхової компанії, яка перевищує вартість її зобов'язань або дорівнює їм. Страховик вважається неплатоспроможним, якщо його активи недоступні в певний час, щоб здійснити виплати за страховими випадками, що настали [13, с. 485 – 486].

Висновки. Отже, з огляду на викладене вище, фінансова стійкість страховика – це економічна категорія, яка характеризує здатність страхової компанії своєчасно й у повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання перед страхувальниками, державою та іншими контрагентами. Існує прямий взаємозв'язок між фінансовою стійкістю та платоспроможністю. Можна з впевненістю стверджувати, що фінансово стійка страхова компанія завжди є платоспроможною.

Література:

1. Закон України "Про страхування" № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Бабко Т. Формирование понятийного аппарата в страховании / Т. Бабко // Финансовые услуги. – 2009. – № 1-2. – С. 10-15.
3. Габидулин И. Есть интересный подход к рейтинговой оценке страхового рынка / И. Габидулин // Финансовые услуги. – 2003. – № 4. – С. 16-21.
4. Горбач Л. М. Страхова справа : [навч. посібник] / Л. М. Горбач. – [2-ге видання, виправлене]. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.
5. Дерев'яно Н. В. Фінансова надійність страхової компанії та методи її досягнення / Н. В. Дерев'яно // [III Міжнародний ялтинський форум учасників страхового ринку. 22-26 вересня 2003 року]. – К. : ЛІСОУ, 2003. – С. 38-42.
6. Жолобчук Т. М. Страхова діяльність: аналіз змін / Т. М. Жолобчук // ГоловБух. – 2003. – № 16 (222) – С. 42-45.
7. Кириллова Н. В. Финансовая устойчивость и банкротство российских страховых компаний : диссертация на соискание степени к. е. н. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/finansovaya-ustoiichivost-i-bankrotstvo-rossiiskikh-strakhovykh-kompanii>.
8. Кнейслер О. В. Прагматизм фінансової стійкості страховика / О. В. Кнейслер // Світ фінансів. – 2009. – № 4 (21).
9. Крейнина М. Н. Финансовая устойчивость предприятия: оценка и принятие решений / М. Н. Крейнина // Финансовый менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.finman.ru/articles/2001/2/552.html>.
10. Методологія рейтингової оцінки страхової компанії // РА "Кредит-Рейтинг" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.credit-rating.ua/img/st_img/Methodology/12.07.2011/Insurance%20companies_CR_meth.pdf.
11. Мурашко О. В. Технічні резерви та їх роль у забезпеченні фінансової надійності страхової компанії : диссертация на здобуття ступеня к. е. н. 08.04.01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economy-lib.com/tehnicheskie-rezervy-i-ih-rol-v-obespechenii-finansovoy-nadezhnosti-strahovoy-kompanii>.
12. Селезньова Н. Н. Фінансовий аналіз. Управління фінансами : [навч. посіб.] / Н. Н. Селезньова, А. Ф. Іонова. – [2-ге видання, перероблене і доповнене]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 639 с.
13. Страхування: підручник / [за ред. В. Д. Базилевича]. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
14. Страхування: підручник / [керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець]. – [вид. 2-ге, перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
15. Сухов В. А. Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков / В. А. Сухов. – М. : Издательский центр "Анкил", 1995. – 112 с.
16. Фінанси підприємств : підручник / [кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін]. – [3-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 460 с.
17. Шумелда Я. П. Страхування : [навчальний посібник] / Я. П. Шумелда. – [вид. друге, переробл. і доп.]. – Тернопіль : Джура, 2006. – 296 с.